

Stećci

Stećak je uobičajeni naziv za kameni nadgrobni spomenik iz srednjeg vijeka na širem području Bosne i Hercegovine, sjeverozapadnim dijelovima Crne Gore, zapadnim dijelovima Srbije i južnim dijelovima Hrvatske, uglavnom u Dalmaciji. Sinonimi za stećak su i nazivi bilig (bilizi), kami (kamenovi), mramor (mramorovi) i drugi. Karakteriše historiju srednjovjekovne bosanske države i njenih susjednih krajeva. Na području današnje Bosne i Hercegovine očuvano je preko 66 000 stećaka, u Srbiji i Crnoj Gori oko 5 000, a u Dalmaciji oko 4 000. Njih 95 % je u katastrofalnom stanju i neopohodna im je hitna zaštita.

Stećci i njihove nekropole su jedna od misterija bosanskohercegovačke historije. Najveće dileme se svode na pitanja njihovog porijekla, pripadnosti pokojnika koji su sahranjivani ispod stećaka, kao i simboličkih poruka koje nose pojedine predstave uklesane na njima. Najviše podataka za historičare daju natpisi koji karakterišu manji broj stećaka. Natpisi govore o različitim društvenim slojevima koji su sahranjivani ispod stećaka, a i različitim vjerskim pripadnostima. Time je opravdana postavka o stećcima kao nadgrobnim spomenicima stanovnika srednjovjekovne Bosne.

Najpoznatiji stećak na prostorima Bosne je Zgoščanski stećak nađen u okolini Kaknja. On nema natpis, a zbog izuzetne ukrašenosti neki istraživači, kao što je Đorđe Stratimirović, uzimaju da se radi o grobu Stjepana II Kotromanića. Zgoščanski stećak se sada nalazi u vrtu Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Najpoznatija nekropola u Bosni i Hercegovini je Radimlja kod Stoca.

Stećci su danas najvažniji spomenički dokaz predosmanlijske Bosne, najupečatljiviji materijalni simbol vremena od 13. do kraja 15. stoljeća. Već nakon 1463. i pada Bosne pod Osmanlije stećak počinje ustupati mjesto osmanlijskom nišanu. Iako se glas o njima pronio i prije, stećci se počinju sistematski proučavati od austrougarske aneksije Bosne i Hercegovine i otada svako vrijeme njihovu pripadnost tumači u svoju političku korist. I danas postoje dvije dominantne teorije o njihovoj pripadnosti. Jedna kaže da je riječ o bogumilskim spomenicima, odnosno nadgrobnim spomenicima pripadnika Crkve bosanske, a druga da su ih radili Vlasi, originalna nomadska grupa s ovih prostora. Ono što je sigurno jest da su se ispod stećaka pokopavali pripadnici tri tadašnje konfesije u Bosni i Hercegovini: Crkve bosanske, Rimokatoličke i Pravoslavne.

Epitafi stećaka napisani bosančicom svjedok su onodobne pismenosti. Oni uglavnom otkrivaju ime pokojnika (često je i nekoliko njih pokopano ispod stećka). Na nekim

primjercima je i potpis dijaka-pisara koji je sastavio i uklesao natpis. Neki natpisi donose pojedinosti iz pokojnikovog života ili molitve. Ukrasi na stećcima, odnosno njihova simbolika još je enigma, ali ujedno dokaz nasljeđa prahistorijskog doba i antike. Pojavljuju se motivi sunčevog diska, polumjesec u pratnji zvijezde koji izaziva brojna tumačenja, zatim križ i ljiljan, prikazi lova, oruđa i alata, figure muškaraca i žena sa štapovima ili križevima u ruci.